

Základy filozofie

Filozofické disciplíny a vybrané filozofické pojmy

- Podstatou filozofie je věčné, nikdy neuzavřené **tázání a hledání odpovědí na filozofické (obecněji formulované) otázky.**
- Platón považoval za **základní filozofické otázky**:
  - Co je pravdivé?
  - Co je dobré?
  - Co je krásné?
- V novověku zformuloval Immanuel Kant (1724-1804) tyto otázky následovně:
  - **Co mohu vědět? (ontologie)**
  - **Co mám činit? (etika)**
  - **V co smím doufat? (náboženství)**
  - **Co je člověk? (antropologie)**

Ontologie

- Slovo řeckého původu *on* (2. pád **onto** = **to co je, jsoucí**).
- **Filozofická disciplína o tom co jest, nauka o bytí**, ptá se na to co je bytí, jaká je podstata bytí, co kolem nás existuje, co to vlastně znamená být.
- Zabývá se problémem hmoty, času, prostoru, pohybu, konečnosti, kvality, nahodilosti.
- **Ontologie se ptá co umožňuje, aby věci byly, díky čemu existují, hledá první příčinu, základ všeho.**
- **Ontologii se kdysi říkalo metafyzika = *meta ta fyzika* = to co je za fyzikou** (název vznikl v době helénistické, když vzdělanci řadili spisy Aristotela a právě jako 1. dali spisy o přírodě = *fyzis*, 2. ontologické spisy zařadili za přírodu, za fyziku = tedy, *meta ta fyzika*).

- **Podle povahy, charakteru bytí rozlišujeme:**
  - **1. Idealismus** - bytí má povahu nehmotnou, **základem všeho je duchovní princip** (Bůh, naše vůle, ...) – např. Platón.
  - **2. Materialismus** - **bytí má (hmotnou) materiální povahu**. Každý fenomén (jev) je výsledkem vztahů hmoty. **Neuznává žádný duchovní ani posmrtný život** - např. Karl Marx.

- **Podle názoru zda je řád světa dán a nebo je vše náhoda rozlišujeme:**
  - **1. Determinismus - řád světa je jednou pro vždy dán, vše je předem určeno. Nemůžeme s tím nic dělat. Krajním příkladem determinismu je fatalismus = víra v osud.**
  - **2. Indeterminismus - vše je jen náhoda, žádný předem stanovený řád není.**

Dialektika

- **Zkoumá svět v pohybu, za neustálých změn, ve vývoji, v na sebe navzájem navazujících souvislostech.**
- Zakladatelem je HÉRAKLEISTOS Z EFESU :
„Nevstoupíš dvakrát do stejné řeky“ ,
„Život je pomalé umírání“.
- **Podstatou světa je podle dialektiky pohyb, svět je soubor neustálých procesů ne jednotlivých věcí.**
- **Všechno přechází ve svůj protiklad: život a smrt, den a noc, ...**

Gnozeologie

- **Gnosis** = poznání, je to disciplína, která se zabývá tím, jak člověk poznává, jaké jsou hranice poznání.
- Rozdíl mezi poznáváním člověka a živočichů:
  - Člověk poznává nejen pasivně, ale stanovuje si cíl nepoznávat jen bezprostředně, ale i to, **co je za skutečností, na kterou stačí jeho smysly.**
  - Dokáže **podněty zpracovat, mít odstup, kriticky uvažovat a hodnotit.**

- V procesu poznání rozlišujeme **subjekt a objekt poznání**, které se mohou vzájemně ovlivňovat:
  - **Objekt** = to, co je poznáváno, je pasivní (např. pozorovaná věc)
  - **Subjekt** = ten, kdo poznání uskutečňuje, aktivní (např. pozorovatel)

- Je to **jen částečně správné vysvětlení**, protože:
  - Jde o **úhel pohledu** (pozorujeme v ZOO zvířata nebo ona pozorují nás?)
  - Vedeme-li rozhovor, **kdo je vlastně subjekt a kdo objekt?**
  - I pasivní objekt působí na subjekt, ten se mění, je bohatší o poznatky, které mu objekt poskytl = tedy **vzájemné působení**.
  - Nepoznáváme **věc**, jaká je sama o sobě, ale **jak se ukazuje ve vztahu k nám**.
  - ...

- **Rozdíl mezi smyslovým a rozumovým poznáním:**
  - a) **Poznání smyslové** = smysly vnímáme a poznáváme **konkrétní** jednotlivé věci (strom, nerost, ...).
  - b) **Poznání rozumové** = pracujeme s **obecnými pojmy, symboly**.

Myslíme tedy abstraktně (z lat. *abstractus* = odtažitý) - už se nezaměřujeme na individuální zvláštnosti, ale soustředujeme se na to, co je např. základním, společným znakem např. mnoha jednotlivých konkrétních věcí.

Jednotlivé pojmy se liší stupněm obecnosti např. strom → jehličnan → smrk, modřín,... (slova nadřazená a podřazená)

- **Z hlediska poznatelnosti** rozlišujeme několik názorů :
  - a) **Naivní realismus** – víra, že věci jsou takové, jak se nám jeví. Nenapadá nás kritizovat (typický např. pro děti), ale věci jsou často jiné, než se nám jeví.
  - b) **Skepticismus** – víra, že lidské poznání je nespolehlivé. Skeptik pochybuje o jeho pravdivosti, prověřuje, stále zkoumá. Nikdy si není na 100 % jistý.
  - c) **Agnosticismus** = víra, že objektivní pravdivé poznání není možné. Jestliže skeptik pochybuje, agnostik nevěří.
  - d) **Dogmatismus** = vychází z toho, že poznání je spolehlivé, nepřipouští námitky (je to tak a konec). Naivního realistu nenapadne, že by to mohlo být jinak, dogmatik nepřipouští diskusi.

- **Způsoby poznání:**
- a) **Empirismus** (*empirie* = zkušenost) = jako základní zdroj poznání ukazují zkušenost a to tu smyslovou, ale zdůrazňují i vnitřní zkušenost (zážitky se odrážejí v našem nitru, máme vzpomínky). Empiristé, např. John Locke → „**Nic není v rozumu, co dříve nebylo ve smyslech**“. Naše vědomí je velký bílý kus papíru = **tabula rasa** = nepopsaná deska. Při narození je prázdná a díky zkušenostem desku plníme.
- b) **Senzualismus** = krajní případ empirismu. Jako jediný zdroj poznání uznává zážitky. **Senzus** = smysl.
- c) **Racionalismus** = rozhodujícím zdrojem poznání je rozum, nikoli smysly, které nás mohou klamat. Zakladatel René Descartes: „**Myslím, tedy jsem**“ (**Cogito ergo sum**). Racionalisté zdůrazňují poznávací úlohu rozumu.

- Existují však **věci, které rozumem ani smysly pochopit či poznat nemůžeme**, zde se uplatňují tyto způsoby poznání:
  - 1) **Iracionalismus** = ne všechno můžeme vtěsnat do rozumových schémat. Je tu něco víc ...
  - 2) **Intuice** = přímé napojení na určitá fakta - **postižení určitého problému, aniž by mu předcházel logický postup**, rozumové přemýšlení. Skutečně existuje, ale **je těžké vysvětlit, odkud se bere** ...
  - 3) **Procítění** = mnohé věci pochopíme, když je intenzivně procítíme (**empatie**), vcítíme se do nich např. sledujeme dojemný film, jdeme na pohřeb neznámého člověka, ...
  - 4) **Mystika** = mystické zření, niterní prožitek absolutna. S Bohem se setkáváme v nitru, **splynutí s Bohem = nadpřirozený způsob poznání**. V období 12. – 15. století měla v Evropě velký vliv mystika křesťanská.

Logika

- S gnozeologií úzce souvisí **logika = nauka o správném usuzování.**
- Zabývá se **způsoby jakými člověk přemýšlí o světě a důkazy jich správnosti.**
- Zakladatelem logiky je **Aristotelés** (*logos* = rozum, člověk je na rozdíl od ostatních tvorů nadán rozumem).
- **Logika se výrazně rozvinula i v matematice**, a tak je řazena i do matematiky. **Některé části logiky mají blíž k filosofii, některé k matematice**, proto se někdy rozlišuje matematická logika.
- Logika má **praktické využití v informatice.**

- Aristotelovo logické uvažování na příkladu:
  - Premisa (předpoklad) č.1: *Každý člověk je smrtelný.*
  - Premisa č. 2: *Sokrates je člověk.*
  - Závěr: *Sokrates je tedy smrtelný.*

Antropologie

- ***Antropos*** = člověk.
- Filosofické učení o člověku, **chce podat ucelený filosofický výklad člověka, jeho podstaty a existence, jeho výtvorů a činností, ...**
- Má **blízko i k jiným vědám** → psychologie, etika, sociologie, ...
- **Každá z věd** zabývající se člověkem (biologie, psychologie,...) **zkoumá člověka jen z jedné stránky, pouze filosofie zkoumá člověka jako celek.**

- **Pojetí člověka se měnilo s vývojem filosofie** např.:
  - a) **sv. Augustin** - „ ... *člověk je nádoba hnisu, hnoje, střepin ... jsme slepí, nazí, smrtelní,...*“
  - b) **Sofokles** - „*Je mnoho divů na světě, ale největším divem je právě člověk*“

Estetika

- Estetika (z řec. *aisthetikos* - vnímavost, cit pro krásu) je filosofická disciplína **zabývající se krásnem jeho působením na člověka, lidským vnímáním pocitů a dojmů z uměleckých i přírodních výtvorů.**
- Řeší **otázky dokonalosti, harmonie, ideálu.**
- Tomáš Akvinský říká: „*Krásné je to, čeho poznání se líbí*“.

Etika

- Etika (z řeckého ***ethos*** - mrav), nebo též **teorie morálky** je filozofickou disciplínou, která zkoumá morálku a její normy.
- **Morálka** (z lat. *moralitas*, správné chování) znamená **celkovou představu správného jednání ve společnosti**. Od pravidel zdvořilosti se liší tím, že se **týká věcí závažných**, na druhé straně od práva se liší tím, že se **nedá soudně vymáhat** a za její porušení nejsou sankce (tresty).
- **Etika je disciplínou praktické filozofie.**
- Etika se zabývá zkoumáním hodnot a principů, které **usměrňují lidské jednání v situacích, kdy existuje možnost volby prostřednictvím svobodné vůle.**
- Hodnotí **činnost člověka z hlediska dobra a zla.**

Politická filozofie

- Politická filozofie je **soustavné filosofické studium základních otázek uspořádání lidských společností z hlediska:**
  - moci,
  - vlády,
  - státu,
  - svobody,
  - spravedlnosti,
  - a vůbec **podmínkami dobrého uspořádání polis čili obce.**
- **Pojem politické filozofie je sice nedávného data, její témata však patřila do filozofie od jejího vzniku.**
- Řečtí, latinští, ale také čínští a indičtí **myslitelé starověku uvažovali o podmínkách dobrého života lidí ve velkých společenstvích ...**
- Politická filozofie **je podobně jako etika součástí praktické filozofie.**

Otázky I.:

1. Čím se zabývá ontologie?
2. Ontologie se také říkalo metafyzika – proč?
3. Podstata bytí podle idealistů.
4. Podstata bytí podle materialistů.
5. Příkladem idealistického filozofa je např. ....
6. Příkladem materialistického filozofa je např. ....
7. Determinismus.
8. Indeterminismus.
9. Uveďte některý z Hérakleitových dialektických výroků.
10. Podstatou světa podle dialektiky je .....
11. Gnozeologie.
12. Jaký je rozdíl v poznávání mezi člověkem a ostatními živočichy?
13. Objekt poznání.
14. Subjekt poznání.
15. Smyslové poznání.
16. Rozumové poznání.
17. Naivní realismus je typický např. pro .....
18. Skepticismus.

Otázky II.:

21. Dogmatismus.
22. Empirismus.
23. Racionalismus.
24. Empatie.
25. Iracionalismus.
26. Intuice.
27. Mystika.
28. Slovo *logos* znamená .....
29. Čím se zabývá logika.
30. Uveďte oblasti, kde se v prakticky používá logika.
31. Antropologie.
32. Ke kterým vědám má antropologie zvlášť blízko?
33. Estetika řeší otázky .....
34. Jak se liší morálka od práva?
35. Uveďte příklady součástí praktické filozofie.
36. Které společenské otázky zkoumá politická filozofie?

Zdroje:

- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ontologie>
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Gnozeologie>
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Filosofick%C3%A1_antropologie
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Etika>
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Hermeneutika>
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Logika>
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Estetika>
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Politick%C3%A1_filosofie
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Materialismus>
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Abstrakce>
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Etika>
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Politick%C3%A1_filosofie
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Estetika>